

นอกเหนือจากความประทับใจที่ผู้รับการอบรมทุกคนได้รับจากการมาอบรมที่นี่แล้ว สิ่งหนึ่งที่ถือเป็นความสำเร็จของการอบรมอย่างแท้จริง ก็คือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากภายในของตัวผู้อบรมเองบางคนอาจโดนใจตั้งแต่ฟังครูพิเศษบรรยายบางคนเก็บไปคิดแล้วตั้งใจจะเปลี่ยนแปลง และอีกหลายคนกลับไปเปลี่ยนแปลงตนเองที่บ้าน ครอบครัว องค์กร หรือชุมชนของตนเอง

ความเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีเหล่านี้ คือ ผลกระทบแบบลูกโซ่ ที่ทำให้สถาบันฝึกอบรมผู้ นำได้รับการแนะนำจากผู้รับการอบรมแบบปากต่อปาก รุ่นแล้วรุ่นเล่า

และต่อไปนี่คือความจริงที่เกิดขึ้นกับผลผลิตของโรงเรียนผู้นำแห่งนี้ ซึ่งเป็นเสียงสะท้อนมาจากตัวแทนของหลายๆกลุ่ม หลายๆสังคมที่ได้ผ่านการอบรมจากสถาบันฝึกอบรมผู้นำมาแล้ว และนอกจากความประทับใจที่ได้รับ ยังทำให้เกิดการต่อยอดขยายผลไปสู่ผู้อื่นด้วยอย่างกว้างขวาง

พระครูใบฎีกาชฎิล อมรปัญญา (หลวงตาแฮร์)
เจ้าอาวาสวัดอาศรมธรรมทายาท จ.นครราชสีมา

การมาอบรมเป็นการศึกษาปฏิบัติธรรมอีกรูปแบบหนึ่ง

“ประทับใจที่เป็นการอบรมที่แฝงปรัชญาชีวิตนำไปสู่การดำเนินชีวิตด้วยความคิดและสติของผู้รับการอบรมเอง ทุกอย่างที่ทำมีขั้นตอนกติกาหมด เช่นการวางรองเท้า การพับผ้าห่ม เป็นการฝึกจิตให้ประณีต อาตมาว่าการปฏิบัติทุกอย่างเป็นการนำวิปัสสนากรรมฐานมาใช้ในชีวิตประจำวัน และสื่อการสอนก็ทำได้ดี จนแทบไม่รู้ตัวว่าใช้เวลายาวนานในการอบรม รวมถึงการประสานงานกลุ่มต่างๆได้ดี แสดงให้เห็นว่า ผู้ช่วยครูทั้งหมดได้รับการฝึกฝนมาอย่างดี นี่คือจุดสำคัญ

เมื่อกลับมา หลวงตาสงฆ์ที่มงานพระวิทยากร ๔ - ๕ รูป และโยมฆราวาสอีก ๓ - ๔ คน มารับการอบรมเพื่อเป็นทีมในการจัดอบรมภายในวัด ซึ่งต้องอธิบายกันก่อนมาอบรมพอเข้าใจแล้ว ก็รู้ว่าการมาอบรมเป็นการศึกษาปฏิบัติธรรมอีกรูปแบบหนึ่ง โดยมีเศรษฐกิจพอเพียงและการพึ่งตนเองเป็นหลัก

หลวงตาอาศัยเพลงที่ใช้ในการอบรมมาใช้กับค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมที่วัด จนเดี๋ยวนี้ก็ยังใช้เพลงเหล่านี้อยู่ ที่สำคัญผู้เข้าอบรมหลายคน ที่ผ่านการอบรมเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตัวเองได้ เลิกเหล้า เลิกบุหรีได้จริง ซึ่งหลวงตาก็สอบถามอยู่เป็นระยะๆ และผู้นำเครือข่ายอีสานหลายคนก็นำคำสอนเรื่องลด ละ เลิก ไปประกาศผ่านหอกระจายข่าวก็มี อย่างกำนันสมคิดที่บัวใหญ่ เป็นต้น”

พระคุณฐี เมธงฺกุโร
เจ้าอาวาสวัดทุ่งไผ่ จ.ชุมพร

อยากเสนอให้มีการจัดหลักสูตรเพิ่มเติม ต่อยอดจากเดิม

“อาตมาเข้ารับการอบรมเมื่อปี ๒๕๔๗ และได้ไปดูงานโรงเรียน ชวนาคานาอันที่เกาหลีใต้ด้วยประทับใจที่เขามีบุคลากรที่เสียสละ สิ่งสอนก็นำมาปฏิบัติได้จริง ทั้งเรื่องสุขภาพ การทำมาหากิน การตรงต่อเวลาและการมีระเบียบวินัย

อาตมาเอาเรื่องเหล่านี้มาประยุกต์ใช้กับเด็กๆที่มาเข้าค่ายที่วัด วันสุดท้ายให้เด็กเดินทางไกลไปกลับ ๗ กม. ได้ดูชาวบ้านประกอบอาชีพ เห็นคลอง เห็นธรรมชาติ สอนนิเวศวิทยา สอนไม่ให้ทิ้งขยะลงคลอง หรืออย่างการพิจารณาอาหารก็เอามาสอนนักเรียนได้ ให้กินไม่หก ไม่เหลือ ไม่คุยกัน หรือกิจกรรมสำรวจตัวเองก็ทำให้เด็กรู้จักตัวเองขึ้น

อาตมาอยากเสนอให้มีการจัดหลักสูตรเพิ่มเติม ต่อยอดจากเดิม ให้คนที่ผ่านการอบรมแล้ว มาอบรมต่อในเรื่องการเข้าเฝ้าเพื่อให้สติตั้งมั่น หลักสูตรเสริมปัญญา การวิเคราะห์ เพื่อรู้เท่าทันโลกาภิวัตน์ และหลักสูตรการทำงานเป็นทีมและการวิเคราะห์คน เพื่อดูข้อจำกัดแต่ละคนและการสื่อสารที่ได้ผล”

พระชิต สิริวิชัย

วัดสามัคคีสถาวาส กรุงเทพมหานคร

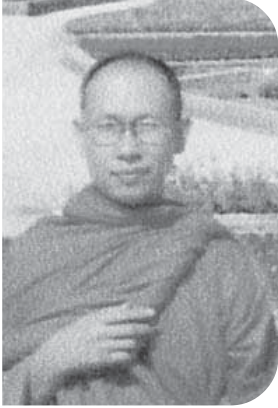
นำเทคนิคเหล่านี้มาใช้ในกิจกรรมที่อาตมาทำอยู่

“อาตมาประทับใจในกระบวนการอบรมและเทคนิค รูปแบบและกิจกรรม ที่นำมาใช้ในการอบรม เมื่อกลับมาแล้ว ก็นำเทคนิคเหล่านี้มาใช้ในกิจกรรมที่อาตมาทำอยู่จนเกิดผลใน ๓ ค่าย ที่เรียกว่า ค่ายเสริมสร้างคุณธรรม จัดอบรมแก่เด็กประถมปลายถึงมัธยมปลายตลอดปีค่ายหนึ่ง ๒๐๐ คน ทำมา ๑๒ - ๑๓ ปีแล้ว ค่ายของอาตมามีเด็กจากทุกศาสนามาร่วมได้หมด

เวลาอบรม อาตมาเปิดเพลง งานคือชีวิต ที่ขอมมาจากสถาบันฝึกอบรมผู้นำ ก่อนเข้าห้องอบรม เอาเรื่องบทเรียนบนโต๊ะอาหารให้เด็กพิจารณา ธรรมะก่อนกินอาหาร รวมถึงล้างจานเองด้วย

นอกจากนี้ยังมีการนำเครือข่ายจาก ๙ จังหวัด เป็นผู้อำนวยการโรงเรียนไป อบรมที่โรงเรียนผู้นำด้วย ทำให้เกิดแรงจูงใจเกิดอุดมการณ์ที่จะเสียสละ แก่สังคมมากขึ้น

ตอนนี้จะทำงานต่อยอดโครงการที่ได้รับการเสริมหนุนจากศูนย์คุณธรรม เป็นศูนย์การเรียนรู้วิถีพุทธ เพื่อพัฒนาคุณธรรมน้อมนำชีวิต ซึ่งจัดไปแล้ว ๙ แห่ง ๙ จังหวัด”

พระครูวิสุทธิพัฒนโกวิท
เจ้าอาวาสวัดทุ่งสูง จ.ลำปาง

เด็กๆ ชอบและได้ผล เด็กไม่เครียด และสนใจเนื้อหามากขึ้น

“อาตมาเป็นครูพระสอนอยู่โรงเรียนร่องเคาะวิทยา เมื่อไปอบรมก็ประทับใจ เรื่องรูปแบบการอบรม ไม่น่าเบื่อ จัดได้ดีมาก สถานที่ก็สงบดี

ก็นำเอาเทคนิควิธีการของผู้ช่วยครูมาสอนวิชาศีลธรรม ปรากฏว่าเด็กๆ ชอบและได้ผล เด็กไม่เครียด และสนใจเนื้อหามากขึ้น และเมื่อนำเอาแบบสอบถามมาใช้ ก็ทำให้รู้ถึงจิตใจและความต้องการของเด็ก แล้วเราก็ถ่ายทอดสิ่งที่ต้องการให้เด็กรู้ได้ด้วย

ตอนนี้กำลังทดลองทำปุ๋ยหมักชีวภาพ ทำน้ำยาซักผ้า น้ำยาล้างจาน โดยใช้ทุนของอาตมาเอง โดยให้ชาวบ้านมาทดลองทำที่วัดและลองใช้ดูทั้งที่วัดและที่บ้าน เพื่อจะได้ประหยัดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนด้วย”

บาทหลวงอนุชา ชาวแพรกน้อย

ได้เรียนรู้ถึง ๓ คำที่ใช้เป็นพื้นฐานชีวิต

“ได้มีโอกาสไปอบรมทั้งที่เมืองกาญจน์และที่คานาอัน ต่างให้ในเรื่องการลงลึกในแง่มุมของตนเอง ให้เข้มแข็งทุกด้าน เป็นผู้นำที่มีวินัยและคุณธรรม เมื่อกลับมาแล้ว ก็ได้ปฏิบัติในฐานะบาทหลวงที่เป็นทั้งผู้นำและทำเป็นแบบอย่างในการทำโครงการร่วมกับประชาชน เป็นโครงการอาสาสมัครช่วยเหลือผู้ยากไร้และผู้ด้อยโอกาส

จากการอบรมทั้ง ๒ แห่งรวมทั้งที่ฉือจี้ไต้หวัน ทำให้ได้เรียนรู้ถึง ๓ คำที่ใช้เป็นพื้นฐานชีวิต คือ ทำงานหนัก ปรนนิบัติรับใช้ และเสียสละ จึงได้ถอดเป็นองค์ความรู้ ใช้ชื่อว่า “สี่เหลี่ยมเสกเคราะห์” เป็นการทำโดยอาสาสมัคร คือ ต้องทำเพื่อคนจน ต้องมีทุนบุญหนุนเวียง และต้องสร้างอาสาสมัครให้ เกิดจิตอาสา”

นายพีรพล พัฒนพีระเดช
นายกเทศมนตรี
เทศบาลนครขอนแก่น

มีความสุขกับความพอดีที่ตนเองมีอยู่

“มาอบรมแล้วมีความสุขประทับใจ ผมคิดว่าเป็นโรงเรียนเดียวที่สอนโดยมีเครื่องมือกำกับความรู้ในเรื่องคุณธรรมจริยธรรม มีวิทยากรที่สุดยอด เช่น อาจารย์ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม และ คุณโสภณ สุภาพงษ์

นับแต่ผมส่งลูกน้องมาอบรม ๑๐๐ กว่าคน ลูกน้องผมเปลี่ยนไปเยอะ อย่างน้อย ๒๐ คน ที่เปลี่ยนไปในทางที่ดี ไม่ต้องบังคับ คุณภาพงานดีขึ้น อย่างเห็นได้ชัดทั้งที่เทศบาลและที่ห้างฯ (ที่เป็นธุรกิจครอบครัว) ส่วนตัวก็เปลี่ยนไปเยอะ มีสติอยู่กับปัจจุบัน มีความสุขกับความพอดีที่ตนเองมีอยู่

ทางเทศบาลนครขอนแก่นส่งคนมาอบรมอย่างต่อเนื่อง เร็วๆนี้ก็จะส่งครูเทศบาล ๔๐ ท่าน มาอบรมที่โรงเรียนผู้นำ โดยเน้นเรื่องการปลูกจิตสำนึก สร้างแรงบันดาลใจ ก่อนหน้านี้ก็เป็นชุดรองผู้อำนวยการโรงเรียนซึ่งส่งไป ๑๗ ท่าน ก็ให้ทางโรงเรียนผู้นำคัดเลือกให้ ๖ คน เพื่อแต่งตั้งเป็นรองผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาล ซึ่งกระบวนการคัดเลือกนี้ใช้เวลาถึง ๖ เดือน จากเดิมสัมภาษณ์แค่ ๑๕ นาทีก็เสร็จแล้ว สิ่งเหล่านี้เพิ่งเกิดในปี ๒๕๔๙ นี้เอง”

นายเหรียญ บุญสำลี

ประธานชมรมอาสาสมัครสาธารณสุข
จ.นครสวรรค์

เลิกเหล้า เลิกบุหรี เลิกเล่นการพนันได้ทันทีหลังการอบรม

“ปี ๔๗ - ๔๘ อสม.จ.นครสวรรค์มาอบรมที่นี้ถึง ๔ รุ่น จำนวน ๔๔๓ คน ส่วนใหญ่จะเป็นคนดี พูดได้ว่า อสม.เป็นกลุ่มที่เข้มแข็งที่สุดในประเทศไทย สามารถเลิกเหล้า เลิกบุหรี เลิกเล่นการพนันได้ทันทีหลังการอบรม อย่างที่ ต.เกรียงไกร ประกาศเลิกพร้อมกัน ๑๐ คน และยังชักชวนคนในชุมชนให้เลิกด้วย

การขยายผลก็มีการตั้งเป็นกลุ่มต่างๆถึง ๖ กลุ่ม คือ ๑. ทูบีนัมเบอร์วัน ๒. กลุ่มออมทรัพย์ ๓. กลุ่มคนรักบึง ๔. ชมรมคนดีศรีนครสวรรค์ ๕. กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ และ ๖. กลุ่มชมรมจักรยาน โดยให้อำเภอเมืองเป็นอำเภอนำร่องให้มีการสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดี เป็นตัวอย่างให้กับตำบลอื่นๆที่นครสวรรค์

อย่างปุ๋ยอินทรีย์ ผลิตได้ราคาถูกกว่าปุ๋ยปกติถึง ๑ ใน ๓ และขายให้เกษตรกรโดยตรงไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง และป้องกันไม่ให้เกษตรกรเอาไปขายต่อด้วย โดยใช้วัดเกรียงไกรเหนือ อ.เมือง จ.นครสวรรค์ เป็นศูนย์กลาง เชื่อมประสานเครือข่ายในการประชุมทุกครั้ง”

นายไชคชัย สมันตรัฐ

ผู้ประสานงาน

เครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเองภาคอีสาน

เราจะผลักดันให้ผู้นำทุกคนได้ผ่านการฝึกอบรมจากสถาบันแห่งนี้

“บอกตรงๆว่าดี เป็นสถาบันที่แปลกไม่เคยเห็นที่ไหนมาก่อน ที่นี้มุ่งเน้นการปฏิบัติจริง โดยเฉพาะผู้นำชุมชน นำไปขยายผลต่อได้ทันที ในส่วนของภาคอีสาน เราจะผลักดันให้ผู้นำทุกคน ได้ผ่านการฝึกอบรมจากสถาบันแห่งนี้ เพื่อให้แนวทางการปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน

หลังจากอบรม ผมได้ส่งแกนนำชาวบ้านประมาณ ๒๐ คน มาอบรมที่นี้ เมื่อกลางปี ๒๕๔๙ นำความรู้กลับมาทำนุ้ยหมัก น้ำยาล้างจาน แชมพู โดยการรวมกลุ่มกัน เน้นการลด ละ เลิกอบายมุขของแต่ละครอบครัว ให้ความสำคัญแก่สุขภาพของตนเองและนำความรู้มาเผยแพร่ผ่านเสียงตามสาย ด้วยหอกระจายข่าว และวิทยุชุมชนด้วย

ยังมีกิจกรรมอมมทรัพย์วันละบาท เพื่อนำเงินไปช่วยสวนสัตว์เลี้ยงของมูลนิธิพลตรีจำลอง ศรีเมืองด้วย

ที่สำคัญทำให้เราทุกคนในชุมชนวังน้ำเขียวเกิดความมั่นใจในเรื่องการปลูกผักไร้สารพิษ ที่เราทำกันอยู่นั้นเดินมาถูกต้องทางแล้วด้วย”

ผศ.ประชัน คะเนวัน
มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

ชาวบ้านประทับใจมาก อยากทำผลิตภัณฑ์ไว้ใช้เอง

“มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ส่งนักศึกษามาอบรม ๗ รุ่นแล้ว ประมาณ ๗๐๐ คน ตั้งแต่ปี ๒๕๔๖ เป็นนักศึกษาปี ๓ ถึงปี ๔ เด็กๆ ที่ผ่านการอบรมแล้ว ก็จะมีคามอ่อนน้อมถ่อมตน มีความรับผิดชอบ ละเว้นอบายมุข ช่วยเหลือกันเอง เป็นผู้ที่มีความผูกพันกับครูบาอาจารย์และสถานศึกษามากขึ้น

ผมได้ไปอบรมชาวบ้านเรื่องการสร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัวและชุมชนที่ ต.ชุมแสง อ.กระสัง จ.บุรีรัมย์ จนของบเสริมทุนจากศูนย์คุณธรรม ส่งชาวบ้านมาอบรมได้ถึง ๑๐๖ คน กลับไปชาวบ้านประทับใจมาก อยากทำผลิตภัณฑ์ไว้ใช้เอง ไม่ว่าจะเป็นยาสระผม น้ำยาล้างจาน สบู่เหลว เพราะเห็นคุณค่าของธรรมชาติมากขึ้น และทำปุ๋ยชีวภาพใช้เอง ทำให้เห็นและรู้จักประหยัดด้วย

ตอนนี้ นายกองค้การบริหารส่วนตำบลชุมแสง ตั้งงบประมาณไว้แล้วเพื่อจะนำชาวบ้านเข้ามารับการอบรมอีกในปี ๒๕๕๐ จำนวน ๑๐๐ คน”

รศ.ฉายศิลป์ เชี่ยวชาญพิพัฒน์
คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สิ่งที่เป็นประโยชน์กับผมมากที่สุดคือ สุขภาพกายและสุขภาพจิต

“ผมรู้สึกประทับใจในวิทยาการและ
วิทยาการที่นี้ คือให้ความรู้ในเรื่องที่มี
ประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตมาก เป็นเรื่องที่เราหมกมุ่นเข้าไป จนมีปัญหาต่างๆ
ตามมา ส่วนวิทยากรก็เป็นผู้ที่คัดเลือกมาแล้วว่าไม่ใช่รู้แต่ทฤษฎีหรืออ่าน
หนังสือมาก เอาแต่ประสบการณ์มาเล่าให้ฟัง โดยมีการใช้สไลด์ ทัศนูปกรณ์เป็น
สื่อการสอนอย่างครบครัน ทั้งแผ่นใส สไลด์ วิดิทัศน์ และที่สำคัญคือ นำเอา
ตัวอย่างของจริงมาให้ดูด้วย ทั้งผักผลไม้ และอวัยวะของมนุษย์ที่ได้รับสารพิษ
นำมาสาธิตเพื่อการศึกษาด้วย ดูแล้วติดตามจิตใจมาก ยิ่งกว่านั้น ยังมีการฝึก
ภาคปฏิบัติ โดยการทำเกษตรจริงๆด้วย นับเป็นการเรียนการสอนที่ครบถ้วน
ที่สุด

ประโยชน์ที่ผมได้รับอาจแตกต่างจากผู้อื่น เพราะสิ่งที่เป็นประโยชน์กับผม
มากที่สุดคือ สุขภาพกายและสุขภาพจิต เนื่องจากผมเป็นโรคภูมิแพ้อากาศ
กรุงเทพฯ เมื่อมาอยู่ที่สถาบันฯผมได้รับประโยชน์อย่างครบถ้วนเริ่มจากอากาศ
ที่บริสุทธิ์ ได้ออกกำลังกาย ได้รับประทานอาหารที่สะอาด และมีคุณค่าทาง
โภชนาการ อารมณ์ดี เพราะได้รับความบันเทิงเพลิดเพลินและความรู้ ฯลฯ

นอกจากนี้ ยังเกิดความมั่นใจในตนเองยิ่งขึ้นในการที่จะตั้งตนให้อยู่ใน
ธรรมด้วยการทำความดี เพราะมนุษย์นั้นมีทั้งคนดี และคนไม่ดี การที่จะอยู่
กับคนไม่ดีนั้น บางทีเราก็กฎกฏุดให้ไขว้เขว จนไม่แน่ใจว่าสิ่งที่เราตั้งใจจะ
ทำนั้นถูกหรือผิด บางทีก็รู้สึกว่าเขาเปล่าเปลี่ยวหัวใจ แต่เมื่อได้พบกับคนดี ฟัง
เรื่องที่ดี ทำให้เกิดกำลังใจที่จะทำต่อไป ไม่หวั่นพรั่นพรึงกับความชั่วหรือ
คนชั่ว”

นายแพทย์จำรัส ภูริภูมิ
ผู้อำนวยการโรงพยาบาลตราด

ต้องบอกว่าคุ้มค่ามากในการส่งคนมาอบรมที่นี่

“โรงพยาบาลของเราผ่านมาตรฐาน HA และ HPH ของสำนักพัฒนา และรับรองคุณภาพโรงพยาบาลมาแล้ว ก็ต้องหาทางรักษาคุณภาพของโรงพยาบาลไว้ ปกป้องทุกคนก็บอกว่าจะมาที่โรงเรียนผู้นำ ผมก็เลยส่งหัวหน้างานมาอบรมแล้ว ๔ รุ่นๆละ ๓๐ - ๔๐ คน ตั้งแต่ปลายปี ๒๕๔๘ ปีนี้ จะส่งอีก ๑๐๐ กว่าคน เป็นระดับผู้ช่วยหัวหน้าหน่วยงาน

มีผลดีเกิดขึ้นหลายอย่างหลังอบรมส่วนใหญ่จะเลิกกินสัตว์ใหญ่กันไปเลย แล้วทุกวันจันทร์เราจะทำอาหารมังสวิรัตिल้างคนไข้ทั้ง ๓ มื้อทำมาเป็นปีแล้ว ไม่มีเสียงคอมเพลนเลย ถึงวันหยุดห้สก็จัดข้าวกล่องให้ทั้ง ๓ มื้อเหมือนกัน เราต้องส่งแม่ครัวมาฝึกทำอาหารมังสวิรัติตกับโรงเรียนผู้นำเพื่อจะได้ทำอาหารอร่อยๆให้กับบุคลากรของโรงพยาบาล ประสิทธิภาพการทำงานโดยรวมก็ดีขึ้น

เดี๋ยวนี้ที่โรงพยาบาล เวลา มีประชุมจะไม่มีน้ำอัดลม ขนมเค้ก กาแฟ ชา แต่จะเปลี่ยนเป็นน้ำสมุนไพรและขนมไทยที่ไม่ใส่สีผสมอาหาร ทำมาปีกว่าแล้วเหมือนกัน

ต้องบอกว่าคุ้มค่ามากในการส่งคนมาอบรมที่นี่ ตอนนี้อยากส่งแม่ครัว มาฝึกทำอาหารมังสวิรัติเม뉴ใหม่ๆอีก เพราะเมนูเก่าคนกินเริ่มจะเบื่อแล้ว”

นายไกรสร พิมพ์ประชา
ผู้อำนวยการ
โรงเรียนบ้านจับไม้ จ.หนองคาย

ประทับใจในการนำคุณธรรมมาใช้ในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง

“ผมเป็นประธานชมรมโรงเรียนวิถีพุทธกัลยาณมิตร มีเครือข่าย ๖๔ โรงเรียนใน จ.หนองคาย ประทับใจในการนำคุณธรรมมาใช้ในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง เรามาอบรมกัน ๓ คน และขยายผล โดยเริ่มที่โรงเรียนบ้านจับไม้ก่อนและขยายไปโรงเรียนเครือข่ายที่ใกล้เคียงอีก ๑๐ โรงเรียน เพื่อให้ขยายสู่ชาวบ้าน เวลานี้ชาวบ้านก็ทำแล้ว เช่น ปลูกผักสวนครัวโดยไม่ใช้สารเคมีใช้ปุ๋ยชีวภาพแทน

ในโรงเรียนเอง ก็เน้นให้เด็กๆรับผิดชอบร่วมกับชุมชนที่เด็กอาศัยอยู่ เพื่อสร้างครอบครัวเข้มแข็ง มีธนาคารโรงเรียนให้เด็กออมเงินทุกวันอย่างน้อยวันละ ๑ บาท มีการนำเพลงปลูกใจจากโรงเรียนผู้นำมาเปิดทั้งที่โรงเรียนและในหมู่บ้านเพื่อปลูกจิตสำนึก

นอกจากนี้ยังมีการทำสัมชชาคุณธรรมระดับโรงเรียน โดยเชิญผู้ปกครองนักเรียนมาร่วมในการดำเนินงานด้วย ทำมาได้ ๔ - ๕ เดือนแล้ว ส่วนค่ายคุณธรรมก็ทำมาตั้งแต่ปี ๒๕๔๖ มีวิทยากรที่ผ่านการอบรมจากวัดปัญญานันทารามมาช่วยจัดค่ายให้กับทั้ง ๖๔ โรงเรียนด้วย”

อาจารย์พิทักษ์ สิทธิเสรี

ภาควิชาเครื่องกล วิทยาลัยเทคนิคกาญจนาบุรี

เห็นได้ชัดเลยว่าพฤติกรรมเด็กจะเปลี่ยนแปลงไปหลังการเข้าอบรม

“การพาเด็กๆ มาเข้ารับการอบรมที่นี้ ๔ - ๕ รุ่นที่ผ่านมา เห็นได้ชัดเลยว่า พฤติกรรมเด็กจะเปลี่ยนแปลงไปหลังการเข้าอบรม อันดับแรกความกระตือรือร้นจะลดลง มีความเคารพผู้ใหญ่มากขึ้น การแสดงออกก็จะดีขึ้น และสิ่งที่ได้ออกไปอย่างชัดเจนคือ เรื่องการลด ละ เลิกอบายมุข เด็กที่ติดบุหรี่จะเลิก บุหรี่ การหนีเรียน การไม่ตั้งใจ การไปร้านเกม ทุกอย่างดีขึ้น ผู้ปกครองจะเห็นเองว่าเด็กเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น

ผมมองว่า เด็กของเราจะได้จากตรงนี้อยู่ ๓ ประการคือ ๑. เรื่องของความรู้ การทำกิจกรรมกลุ่มต่างๆ จะช่วยให้เด็กเรียนรู้ได้มาก ๒. ทักษะชีวิต ซึ่งเด็กบางคนจะไม่เคยได้ตรงนี้มาก่อนเลย และ ๓. มองเห็นภาพอนาคตของตัวเองที่จะนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ทั้งหมดนี้เป็นสิ่งที่ทำให้เด็กเปลี่ยนไป”

อาจารย์ฉัตรตยา จิตพองแท้
สาขาวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ
วิทยาลัยการอาชีพ กาญจนบุรี

ที่นี้พยายามสร้างคนไปช่วยเหลือและตอบแทนสังคม

“เป็นสิ่งที่ดีที่มีสถาบันแบบนี้ทำให้คนในประเทศชาติเห็นถึงความซื่อสัตย์ มีคุณธรรม แล้วก็เรื่องการประหยัดในหลายๆอย่าง ที่เขาพยายามเน้น เพราะจริงๆแล้ว ปัจจุบันปัญหาที่เกิดขึ้นคือปัญหาของคุณธรรม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของผู้นำต่างๆไม่มีคุณธรรมในการทำงานก็ทำให้มีปัญหาตามมา คิดว่าสิ่งที่ได้จากการถามเพื่อนๆ จากหน่วยงานเอกชน ที่เขาส่งบุคลากรเข้ามาอบรม เขาก็พอใจมาก

โดยส่วนตัวเมื่ออบรมแล้วรู้สึกเป็นห่วงเด็กมากขึ้นที่นี้พยายามสร้างคนไปช่วยเหลือและตอบแทนสังคม ยังคิดอยู่ว่า ถ้าเราหมดภาระหน้าที่ทางการงานแล้ว อาจจะมาเป็นบุคลากรของที่นี่ก็ได้ คือเหมือนกับเราได้คืนอะไรให้กับสังคมบ้าง”

ความในใจของนักศึกษาที่ผ่านการอบรม

นายธนวัฒน์ พลอยมุกดา
ปวช.๒ วิทยาลัยเทคนิคกาญจนาบุรี

“ผมตั้งใจจะเลิกกินเหล้า เลิกสูบบุหรี่ ตั้งใจเรียนหนังสือมากขึ้น และช่วยพ่อแม่ทำงานบ้านครับ”

นายภัสกร บุตรคำลือ
ปวช.๒ วิทยาลัยเทคนิคกาญจนาบุรี

“เห็นภาพคนป่วยเป็นโรคถุงลมโป่งพองแล้ว น่ากลัวมาก ตัดสินใจเลิกสูบบุหรี่แล้วครับ และจะไม่โดดเรียนอีก กลับไปนี่ก็จะไปช่วยพ่อแม่ทำงานด้วยครับ”

นายวรรณชนะ สงวนทรัพย์
ปวช.๒ วิทยาลัยเทคนิคกาญจนาบุรี

“ปกติก่อนมาอบรม ผมก็ช่วยทางบ้านทำงานบ้านอยู่แล้ว กลับไปก็จะตั้งใจเรียนให้มากขึ้น และถ้าสามารถช่วยงานอาจารย์ที่วิทยาลัยฯ ได้ก็จะรีบทำครับ”

น.ส.นันทนา มามาตร์
ประธานรุ่น ๔๙๙ ผู้นำเครือข่ายภาคใต้

ส่วนตัวเองก็ต้องเพิ่มความรักให้กับพ่อแม่มากขึ้น

“เป็นประธานรุ่นที่อายุน้อยที่สุด (๒๓ ปี) รุ่นนี้มี ๔๔ คน ผู้ใหญ่เขาคงเห็นว่าเราน่าจะทำหน้าที่นี้ได้ ทุกคนที่ไปอบรมด้วยกันก็ประทับใจในการอบรมทุกคน กลับมาแล้วก็มีการพูดคุยกันตลอดว่าจะทำอะไรกันต่อดี แต่ที่กำลังทำก็มีเรื่องการอนุรักษ์ป่าไม้ และการจัดสรรที่ดินทำกิน เราต้องอธิบายให้ชาวบ้านเข้าใจว่าไม่ควรไปบุกรุกป่าสงวน เพราะทางใต้จะมีปัญหาพวกนี้เยอะ

แต่ละคนกันไปอบรมครั้งนี้ ก็จะมิงงานในชุมชนของตัวเอง ก็เอาความรู้ที่ได้ไปปรับใช้ เช่น ทำปุ๋ยชีวภาพ ทำโครงการลด ละ เลิก เพื่อในหลวง คือถ้ารักในหลวงก็ต้องงดเหล้า งดบุหรี่ได้ เมื่อก่อนเคยสังสรรค์กันทุกวันเดี๋ยวนี้ก็ลดลงไปบ้าง

ส่วนตัวเองก็ต้องเพิ่มความรักให้กับพ่อแม่มากขึ้น อะไรที่ทำได้ต้องรีบทำเลยรอบบ้านมีที่ว่างอยู่ก็ทำแปลงผักสวนครัวเอาไว้กินเองโดยไม่ใช้สารเคมีชีวิตก็เปลี่ยนไปที่ละนิด”

นายประจวบ คงอินทร์
รักษาการหัวหน้าศูนย์ฝึกอบรม
และพัฒนาบุคลากร กลุ่มบริษัทพีรพัฒน์

คนที่ผ่านการอบรมแล้ว คุณภาพของงานดีขึ้น ๘๐%

“เรามีพนักงานในกลุ่ม ๓๕๐ คน ส่งมาอบรม ๕๐ - ๖๐ คน ในระดับผู้จัดการถึงหัวหน้างาน เมื่ออบรมแล้วทำให้ได้รู้จักตัวเองมากขึ้นว่า ควรจะพึงพอใจแค่ไหน ได้ทบทวนตัวเองในเรื่องการใช้ชีวิตความเป็นอยู่ รวมถึงการทำงานด้วย

ได้นำความรู้มาใช้ในการทำงานให้ละเอียดรอบคอบขึ้น นำความรู้มาประยุกต์ใช้ในหลักสูตรปฐมนิเทศพนักงานใหม่ของบริษัทในกลุ่มทั้งหมด เช่น กิจกรรมทบทวนชีวิต กิจกรรมขึ้นเขา กิจกรรมรวมใจเป็นหนึ่ง ก็ได้ผลค่อนข้างดี พนักงานที่แลกเปลี่ยนทบทวนชีวิตตนเอง ก็ทำงานได้ผลดีขึ้น ส่วนคนที่ผ่านการอบรมแล้ว คุณภาพของงานดีขึ้น ๘๐% ขึ้นไป มีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องการรักษาสุขภาพ มีความเสียสละ มีความเห็นใจและเข้าใจคนอื่นมากขึ้น คุณภาพของงานดีขึ้น ตรงต่อเวลา และมีวินัยมากขึ้น”

นายคณาทัต จันท์ศิริ
ผู้อำนวยการ
ศูนย์ฝึกดับเพลิงและช่วยชีวิต เซฟ

ครูใหญ่ได้ให้แรงบันดาลใจผมอย่างเต็มที่โดยที่ท่านไม่รู้ตัว

“ตอนแรกคิดว่าโรงเรียนแห่งนี้เน้นด้านการเมือง แต่บังเอิญผมชอบท่านพลตรี จำลอง เป็นการส่วนตัว ก็เลยไม่คิดว่ามันจะเป็นข้อเสีย ถ้ามันเป็นโรงเรียนล้างสมองจริงๆ ผมก็คงจะหาโอกาสคุยกับครูใหญ่ว่าไม่อยากให้เป็นอย่างนั้น พอได้มาสัมผัสจริงๆก็เริ่มเข้าใจเหตุผลและวิถีชีวิตของพวกเขา ในด้านของหลักสูตรก็ช่วยให้ผมเอาไปประยุกต์ใช้ได้ทั้งด้านครอบครัว และ การงาน เช่นบรรยากาศที่ครูพิเศษหรือผู้ช่วยครูบางท่านมาเล่าประสบการณ์ชีวิตให้ฟังว่าเคยช้ำมาก่อนแล้วมาดี แล้วท่านมาใกล้ชิดกับเรา ให้เกียรติเรายกย่องเรา พูดกับเราเพราะเหตุ ทำให้เราอยากคุยกับท่าน ผมนำบรรยากาศอย่างนี้ มาใช้จนถึงทุกวันนี้

ส่วนด้านการงาน เดิมผมจะท้อกับบางเรื่อง ความท้อนั้นบั่นทอนสติปัญญา แต่ตอนนี้ ความท้อลดลง ช่วยให้ผมตัดสินใจทำงานได้มากขึ้น คิดโครงการใหม่ๆได้มากขึ้น ส่วนนี้ครูใหญ่ได้ให้แรงบันดาลใจผมอย่างเต็มที่โดยที่ท่านไม่รู้ตัว ท่านบอกว่า คนเราจะต้องดำรงความมุ่งหมายเดิมไว้ อีกข้อหนึ่งที่ผมเอามาสอนลูกศิษย์เสมอคือ คุณตั้งใจจะทำอะไร ขอให้ใฝ่สูง ตั้งจุดมุ่งหมายชีวิตของคุณให้สูงไว้ แต่อย่าซัน แล้วขยันให้มาก คุณจะประสบความสำเร็จ”

นายเกริกพงษ์ พงษ์ไตรธรรม
หัวหน้าพนักงานต้อนรับบนเครื่องบิน
บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน)

ยังมีคนอย่างเรา คิดอย่างเรา ทำอย่างเราอีกมากมาย

“ก่อนฝึกอบรมเข้าใจว่า ที่นี้พัฒนาคนและเน้นหนักด้านการเมือง แต่พอเข้ามาแล้วถึงได้รู้ว่า เขามุ่งพัฒนาความเป็นคน มุ่งพัฒนาสิ่งซึ่งมีอยู่แล้วในตัวเรา ผมเข้าอบรมหลักสูตรต่างๆมาพอสมควร สำหรับที่นี่หลักการดีมาก ส่วนวิธีการนำ “ธรรมชาติ” มาเป็นองค์ประกอบหลักในการพัฒนาคน ผมถือว่าเต็มร้อย กิจกรรมที่สร้างแรงบันดาลใจมีอยู่ ๒ อย่างคือ การขึ้นเขาและการเข้าถ้ำ การขึ้นเขา ทำให้เราได้สู้กับตัวเอง อย่างน้อยที่สุดความเหนื่อยยากก็ทำให้เราเห็นอะไรบางอย่าง ถ้าเรามีสมาธิดี สิ่งรบกวนภายนอกก็จะทำร้ายเราไม่ได้ มาถึงเรื่องเข้าถ้ำ ครูใหญ่แจกเทียนดวงเล็ก ก็เปรียบเสมือนพวกเราที่ใช้ชีวิตอยู่ในสังคม แม้อยู่ในความมืด ถ้ามีคนอย่างพวกเราอยู่ในสังคมก็สว่างได้แล้วการที่ พลตรี จำลอง จุดเทียนให้ ผมว่าการเป็นศิษย์เป็นครูเริ่มกันตรงนั้น

สิ่งที่ได้จากการฝึกอบรมสรุปเป็นหลักใหญ่ได้ ๓ ข้อคือ ประการแรก สร้างแรงบันดาลใจ ให้เราเป็นทั้งผู้นำและผู้ตามที่สอดคล้อง ประการที่สอง ยังมีคนอย่างเรา คิดอย่างเรา ทำอย่างเราอีกมากมายมาร่วมกันอยู่ เป็นการตอกย้ำว่าแนวทางที่เรากำลังดำเนินอยู่มันถูกต้องแล้ว นี่สำคัญมาก และประการสุดท้ายคือถึงแม้เราจะเปลี่ยนแปลงอะไรไม่ได้เลย เราก็มีความสุข สังคมที่เราอยู่ก็มีความสุข”

นายสุชาติ พชรทรัพย์
ประธานกรรมการ นิตยสารผู้นำการตลาด

เขานำพาพวกเราไปสู่สิ่งดีๆ

“เขานำพาพวกเราไปสู่สิ่งดีๆ อาหารก็มังสวิรัต ไม้ตีมกาแพ ไม่สูบบุหรี่ ในด้านการทำงานเมื่อนำมาปฏิบัติก็ได้ผลได้อย่างชัดเจน ในแง่คุณภาพชีวิตนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานได้ เมื่อเรามาเผยแพร่สู่ผู้อื่น เช่น ส่งแพ็คเกจหรือพิมพ์ลงในหนังสือผู้นำการตลาด หลายคนอ่านแล้วก็ดีใจ ตะลึงประหลาดใจ เหมือนเป็นสิ่งมหัศจรรย์ว่าเป็นไปได้ได้อย่างไร

ประโยชน์ของหลักสูตรยังมีเรื่องราวของประสบการณ์ต่างๆ ของท่าน พลตรีจำลอง รวมทั้งคุณโสภณ สุภาพงษ์ ท่านเป็นนักธุรกิจที่มีอุดมการณ์ช่วยเหลือสังคมมากมาย เมื่อเข้าบริษัทน้ำมันบางจากปีแรกกำไร ๑,๐๐๐ ล้านบาท ทั้งๆ ที่ผ่านมามีบริษัทขาดทุนอยู่ ๔,๐๐๐ ล้านบาท ซึ่งน่าเหลือเชื่อมาก เพราะท่านทำตัวเป็นตัวอย่างที่ดี บริหารงานทันสมัย ทีมงานตั้งใจทำงานเต็มที่ เรื่องทุจริตคดโกงไม่มี

อีกท่านคือ คุณอนันต์ อัศวโภคิน เจ้าของแลนด์ แอนด์ เฮ้าส์ ท่านเป็นนักธุรกิจที่ร่ำรวยมหาศาล ท่านยังใช้รถญี่ปุ่นราคา ๖ แสนบาท ปากกาก็ใช้ถูกๆ ที่ได้รับแจกจากโรงแรมของคุณแม่ท่าน ท่านสมณะ ไม่ยึดติดในทรัพย์สินเงินทอง หุ่นที่ท่านมีก็แจกจ่ายพนักงานหมด บริหารงานทันสมัย ถือศีลห้า ทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี ในเมื่อคนระดับนี้ทำได้ เราควรจะยกย่องว่าตั้งแยะ ทำไมจะทำได้”

นายปรีชา ชาญณรงค์
ผู้ช่วยผู้จัดการฝ่ายการตลาดต่างประเทศ
ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย

หลังฝึกอบรมผมให้เวลากับครอบครัวมากขึ้น

“ก่อนจะมาผมไม่ได้คาดหวังอะไรไว้เลย ผมมาเพราะอยากพิสูจน์ว่าที่นี่เป็นโรงเรียนล้างสมองหรือเปล่า พอได้สัมผัสจริงๆแล้ว มันไม่ใช่เลย เขาเน้นเรื่องการช่วยเหลือสังคม ไม่ได้พูดถึงเรื่องการเมืองเลย พวกเรายังคุยกันว่า น่าจะหาวิธีเผยแพร่ข่าวสารให้ผู้คนที่สนใจถูกต้องหลังฝึกอบรม สำหรับผมแล้วมีการเปลี่ยนแปลงไปในเรื่องที่ดีขึ้นค่อนข้างมากโดยเฉพาะเรื่องครอบครัวเมื่อก่อนนี้ผมอาจกล่าวได้ว่าไม่ได้เป็นพ่อบ้านที่ดีนักคือมีเวลาให้ครอบครัวค่อนข้างน้อยให้เวลากับงานและสังคมมากกว่า หลังฝึกอบรมผมให้เวลากับครอบครัวมากขึ้น ให้เวลากับสังคมน้อยลง ผมลด ละอวยมุขได้บางส่วน

ผมรู้สึกประทับใจบุคคลมากที่สุด เริ่มตั้งแต่ครูใหญ่ ผู้ช่วยครู ครูพิเศษหลายๆ ท่านซึ่งดูแลเราตลอดโดยทุกคนไม่ได้รับค่าตอบแทนอะไรเลย สำหรับผู้เข้ารับการอบรม สถาบันฯ ไม่ได้มุ่งเน้นจะรับแต่คนที่มีความคิดเห็นเหมือนกับตนหรือรับคนที่มีความคิดเห็นขัดแย้งกับสถาบันฯ แล้วมาล้างสมองส่วนใหญ่จะเป็นระดับผู้นำหน่วย เพื่อสามารถนำประโยชน์ที่ได้รับ ไปขยายผลได้”

นายประวิทย์ จรุงพิทักษ์สกุล
ผู้ช่วยกรรมการผู้จัดการ
บริษัทเทเลเซนเนอร์ (ประเทศไทย) จำกัด

หลังจากไปอบรมกันทุกคนแล้ว ทำให้ภาพรวมของบริษัทดีขึ้น

“ทราบข่าวมาหลายปีแล้วทางโทรทัศน์ว่ามีโรงเรียนผู้นำ แต่ไม่รู้ว่าจะอยู่ที่ไหน จนบริษัทประสบปัญหาในเรื่องการบริหารจัดการ พนักงานวุ่นวาย ไม่สามัคคี ทะเลาะเบาะแว้ง และผมเองอาจบริหารไม่เก่ง ก็เลยคิดถึงโรงเรียนผู้นำ

อบรมแล้วก็ประทับใจ ผมคิดว่าถ้าคนดีแล้ว ก็จะมีความคิดดี จิตใจดี ก็น่าจะแก้ปัญหบริษัทได้ จึงออกนโยบายว่าพนักงานใหม่ที่ผ่านการทดลองงานทุกคนต้องรับการอบรมที่โรงเรียนผู้นำก่อนจึงจะรับเป็นพนักงานประจำ ส่วนพนักงานเก่าก็ทยอยส่งไปอบรมจนหมด

หลังอบรมช่วงแรกๆ ผมจะมาช่วยงานเป็นอาสาสมัครผู้ช่วยครูที่โรงเรียนเกือบทุกเดือน ต่อมาก็จัดลูกน้องมาแทนครั้งละ ๒ - ๓ คน เป็นประจำ โดยถือเป็นกิจกรรมบริษัทเพื่อฝึกให้พนักงานมีความคิดเสียสละ และบริษัทออกค่าใช้จ่ายให้ทุกอย่าง หลังจากไปอบรมกันทุกคนแล้ว ทำให้ภาพรวมของบริษัทดีขึ้น รักใคร่กันมากขึ้น ปีนี้ก็จะส่งไปโรงเรียนชวานาคานาอันคนหนึ่ง เพื่อให้กลับมาเป็นผู้ปฐมนิเทศพนักงานใหม่ของบริษัท”

นายจุน วณวิทย์
ประธานกรรมการ
บริษัทวณวิทย์แมนูแฟคเจอร์ริง จำกัด

ผมบอกกับทุกคนว่า คำขวัญ ๖ คำนี้ใครทำได้จะรุ่งเรือง ไม่ลำบาก

“ผมชื่นชอบแนวทางของพลตรีจำลองมาก่อนแล้ว มาอ่านข่าวโรงเรียน ผู้นำจากหนังสือพิมพ์บ่อยๆก็อยากไป ครั้งแรกก็ไปพร้อมกับลูกน้องรวม ๘ คน อีกเทอมหนึ่งก็ส่งไปอีก ๘ คน กลับมาก็มาปรับปรุงหลายๆอย่าง ผมประทับใจในคำขวัญของโรงเรียนมาก เอาคำขวัญทั้ง ๖ ข้อคือ “สะอาด ชยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ เสียสละ กตัญญู” ติดประกาศไว้ทั่วโรงงานเพื่อปลูกจิตสำนึกของพนักงาน ผมบอกกับทุกคนว่า คำขวัญ ๖ คำนี้ใครทำได้จะรุ่งเรือง ไม่ลำบาก ถ้าไม่ประหยัด ยังไงก็ไม่พอ

เรื่องสูบบุหรี่ ผมก็จัดให้มีการลงทะเบียนผู้สูบบุหรี่ไว้ แล้วจัดที่ให้เขาสูบต่างหาก ส่วนพนักงานใหม่จะไม่รับคนสูบบุหรี่เลย ส่วนห้องอาหารของโรงงานก็จัดระเบียบให้พนักงานทุกคนต้องเก็บกวาดโต๊ะเก้าอี้ของตัวเอง แต่ไม่ต้องล้างจาน เรามีคนล้างให้แต่ขอให้ช่วยกัน อยากให้มาดูที่โรงงานจริงๆ เพราะทุกอย่างดีขึ้นจริง”

ความประทับใจ และการต่อยอดขยายผลจากผู้เข้ารับการอบรมกว่า ๕๐,๐๐๐ คน ที่นำเสนอในที่นี้เป็นเพียงจำนวนเล็กน้อย ที่สามารถติดตามผลได้ ยังมีอีกเป็นจำนวนมาก ที่เก็บภาพประทับใจแล้วนำไปประยุกต์ใช้ในหน่วยงานของตนเอง หรือในชุมชนของตนเอง จนเกิดผลสัมฤทธิ์

สิ่งเหล่านี้ แม้จะไม่สามารถอ้างอิงในทางสถิติได้อย่างเป็นเรื่องเป็นราว แต่ในความรู้สึกร่วมกันของผู้ที่มีโอกาสได้สัมผัสประสบการณ์ใหม่ๆ ที่ได้รับจากสถาบันฝึกอบรมผู้นำแห่งนี้ ก็พอจะเป็นสัญญาณบางอย่างที่บอกพวกเราได้ว่า

การฝึกอบรมที่เป็นต้นแบบและสามารถสร้างผลสะท้อนได้อย่างเป็นรูปธรรมนั้น เกิดขึ้นแล้วที่นี่

สถาบันฝึกอบรมผู้นำ มูลนิธิพลตรีจำลอง ศรีเมือง

บทที่ ๗

หลากหลายความรู้ สู่ฐานอาชีพ
เพื่อการพึ่งตนบนวิถีเศรษฐกิจพอเพียง

